

Yazıçı xalqın danışan dili, sənətdə vəkildir

– Beynəlxalq statistikaya görə, Çingiz Abdullayev dünyada ən çox oxunan yazarlardır. Əsərlərinizdəki qəhrəmanlar oxuculara çox doğma gəlir. Onların xarakterini yaratmaq üçün gerçək həyatdan təsirlənir, yoxsa təxəyyülə üstünlük verirsiniz?

– Ədəbiyyatın gücü həyatdan qaynaqları və buna görə də yazıçı yaratdığı obrazları həyatdan götürməlidir. O, insanın daxili aləmini açmaq, duyğularını oxucuya çatdırmaq üçün geniş dünyagörüşünə malik olmalı, çox oxumalı, müşahidə qabiliyyətini inkişaf etdirməli və ən əsası, insanlarla daim ünsiyyatda olmalıdır. Yazıçı insanların düşüncəsinə, mövqeyinə bələd olmadan təsirli əsər yarada, oxucu auditoriyası qazana bilməz.

Bir neçə il öncə Türkiyədə dünyanın müxtəlif ölkələrindən detektiv janrda yazan tanınmış yazıçıların iştirak etdiyi “Qara bayram” adlı beynəlxalq tədbirə dəvət olunmuşdum. İstanbul tarixi Pera Palas hotelində məşhur “Şərq ekspresində ölüm” romanının müəllifi Aqata Kristi, Artur Konan Doyl, Jorj Simenon, Umberto Eko və digər ədəbiyyat nəhənglərinin portretləri qara pərdədən asılmışdı. Mən Umberto Ekodan sonra öz şəklini gördükdə sözsüz ki, təsirləndim və bir daha əmin oldum ki, yazıçı olmaq böyük məsuliyyətdir.

Sən oxucunun qəlbinə yol tapmağı, onunla mənəvi bağ qurmağı bacarmalısan. Çünki ədəbiyyat yalnız yazıçı ilə oxucu arasında yaranan səmimi körpü üzərində möhkəm dayanır.

– Detektivləriniz süjet və kompozisiya rəngarəngliyi, yadda qalan obrazlar, cinayətin törədilməsi və araşdırılması üsullarının ətraflı təsviri ilə fərqlənirlər. Oxucunu daha çox nə maraqlandırır: gərgin süjet xətti, yoxsa hadisələrin qəfil dönüşləri?

– Bədii əsərdə oxucunun diqqətini adətən qəhrəmanların daxili aləmi, hiss və duyğuları, psixoloji vəziyyəti cəlb edir. Götürək, Fyodor Dostoyevskinin “Cinayət və cəza” romanını. Yazıçı elə əsərin başlanğıcında Raskolnikovun cinayət əməlini oxucuya çatdırır. Amma sonrakı 600 səhifədə onun necə vicdan əzabı çəkdiyini, peşmançılığını, daxili tələtülərini qələmə alır. Raskolnikovun simasında insanın içindəki “yaşxı” ilə “pis”in mübarizəsinə, cəmiyyətin ədalətsizliyinə qarşı etirazı göstərir.

Yaxud da “Karamazov qardaşları”nda Fyodor Pavlovici ölümündə oğlu Dmitri günahlandırılır, lakin hadisələrin arasında daha dərin mənə dayanır. Qardaşların hər biri daxilində günah və peşmançılıqla mübarizə aparır. Yazıcının bu dərin fəlsəfi romanında ailə münasibətləri, inam, azadlıq, günah, bağışlanma, ədalət və mənəviyyat mövzularını təfərrüatı ilə açması oxucuda maraq oyadır.

Mədəniyyət və incəsənətimizin inkişafında böyük xidmətləri olan görkəmli rejissor Rasim Ocaqov və bəstəkar Emin Sabitoğlu mənim yaradıcılığıma yaxından izləyirdilər. Elə bir misram yox idi ki, onların diqqətindən kənarda qalsın. Hər sətir, hər fikir təəssüratları düşündür, mənimlə müşahidə və təəssüratların bölüşür və deyirdilər ki, “bizi maraqlandıran sənin qəhrəmanların çətin vəziyyətlərdə necə davranmalarıdır”. Onların bu yanaşması mənim üçün çox dəyərli idi, çünki məhz bu baxış bədii ədəbiyyatın mahiyyətinə – insanın daxili qərar anına yönəlirdi. Yazıcının ustalığı insanı həyatın təzyiqləri qarşısında necə göstərməsindədir. Qəhrəmanların çətin vəziyyətlərdə davranışları, onların mənəvi gücü və ya psixoloji zəifliyi bədii əsərin ən təsirli tərəfidir.

Bəzi insanlar yanlış olaraq düşünürlər ki, yazıcının əsas məqsədi yalnız geniş oxucu kütləsinin maraqlarına xidmət etməkdir. Halbuki bədii ədəbiyyatın mahiyyəti və funksiyası çoxşəxslidir. Əsl yazıçı həm kütlənin, həm də intellektual oxucunun zövqünü oxşamalı, hər şeydən öncə isə bədii-estetik dəyərləri qoruyub saxlamalıdır.

Ciddi oxucular üçün yazılmış əsərlər, adətən, daha mürəkkəb fikir strukturu, təfəkkür və psixoloji dərinliklə seçilir. Bu cür ədəbiyyat oxucunu düşündürməyə, dünyaya fərqli baxmağa təşviq edir.

Böyük Britaniyanın sabiq baş naziri Marqaret Tetçer çıxışlarının birində qeyd etmişdi ki, onun sevimli kitabları detektiv janrına aiddir. Bu etiraf göstərir ki, intellektual təfəkkürə malik insanlar bədii əsərlərdə həm də məntiqi struktur və insan psixologiyasının dərin təhlilini axtarırlar.

Mənim üçün qürurvericidir ki, əsərlərimi Prezident İlham Əliyev və digər yüksək vəzifəli dövlət xadimləri də oxuyur. 18 il dalbadal şahmat üzrə dünya çempionu olan Nonna Qaprindeşvili mənim kitablarımı əldə etmək üçün Moskvaya getmişdi. Bu cür nüfuzlu oxucuların marağı yazıcının nailiyyəti olmaqla yanaşı, onun əsərlərinin intellektual dəyərlərini və bədii təsir gücünü göstəricidir.

– Cəmiyyətdə yazıcının rolu, əsasən, nədən ibarətdir – ayləndirmək, düşündürmək, yoxsa maarifləndirmək?

– Yazıçı əsərləri ilə oxucunu düşündürməli, dünyagörüşünü zənginləşdirməli, maarifləndirməlidir. Amma fikrimcə, yazıcının əsas vəzifəsi öz xalqını müdafiə etmək, mədəniyyətini qorumaq, onu dünyada tanıtmaktır. Əlbəttə ki, bədii əsər oxucunu ayləndirmək və emosional təsir bağışlamaqla yanaşı, cəmiyyətin realıqları, insan təbiətinin mürəkkəbliyi və sosial ədalət prinsipləri barədə düşüncəyə sövq etməlidir. Bu baxımdan, macərə janrı, detektiv hekayələr və maarifləndirici mövzular oxucunun marağını artırmaq üçün vacibdir.

kim onların taleyindən danışmır. Azərbaycanlıların hər on nəfərindən biri öz evini itirib, amma bu, heç kimi narahat etmir. Biz bu realıqla yaşayırıq, siz bunu düşüncəyə belə cəsarət etmirsiniz. Gəlin, bunu Rusiya miqyasında təsəvvür edək. Əgər siz torpaqlarımızın iyirmi faizini itirəydiniz və əhalinizin on faizi, təxminən, 15 milyon insan qaçqın vəziyyətinə düşsəydi, Rusiya bu zərba ilə yaşaya bilərdimi?

Heç kim cavab verə bilmədi, hamı susdu. Verilişin yayımlandığı günün səhəri tanınmış siyasi şərhçi, jurnalist Dmitri Şahnazarov efirdə mənim çıxışıma münasibət bildirərək dedi ki, mən azərbaycanlı yazıçını yüz faiz dəstəkləyirəm.

Rusiya kanallarının birində çıxış edən bir erməni mənim sözlərimdən bərk əsəbiləşdi: “Siz heç vaxt qalib gəlməyəcəksiniz, çünki biz əsgər xalqıq”. İkinci Qarabağ müharibəsi başa çatdıqdan sonra təxribatçı ifadələrlə çıxış edən həmin şəxsin elektron poçt ünvanımı tapdım və ona yazdım ki, “nə oldu? haradadır o dediyin əsgər xalqı”? Təbii ki, o məktub cavabsız qaldı.

Bütün bunlar bir daha təsdiq edir ki, güc milli iradə və mənəvi birlikdədir. Mənim əsərlərim Ermənistanda da oxunur. Ermənistandan gələn rus və gürcü ziyalılar açıq şəkildə deyirlər ki, orada mənim kitablarıma böyük maraq var. “Facebook”, “Instagram” kimi platformalarda erməni oxucular mənə yazır, fikirlərini bölüşürlər. Mən çox sevinirəm ki, onlar azərbaycanlı yazıcının əsərlərini oxuyurlar. Bunu ədəbiyyatın birləşdirici gücünün sübutu kimi qəbul edirəm. Ədəbiyyatın sərhədləri yoxdur və o, xalqlar arasında körpüdür.

– Amerikanın nüfuzlu jurnalları sizi siyasi dedektiv janrının banisi adlandırırlar. Soyuzqanlı, analitik düşüncəyə malik, ədalət axtarışında olan Dronqo Çingiz Abdullayevin əbədi obrazına çevrilib. Niyə bu janra daha çox üstünlük verirsiniz?

– İlk növbədə, ona görə ki, mən hüquqşünasam. Digər bir tərəfdən, XIII əsrdə Dante «İlahi komediya» ilə ümumbəşəri mənzərəni, XIX əsrdə Onore de Balzak «İnsan komediyası» ilə cəmiyyətin sosial mozaikasını, XX əsrdə isə Con Qolsuorsi «Müasir komediya» ilə öz dövrünün mənzərəsini təsvir etmişdi. Mən də fikirləşdim ki, bütün kitablarımı birləşdirsəm «Kriminal komediya» yazı bilərəm.

Döğrudən da son 20-30 ildə hadisələr bu fonda cərəyan edir. Balzak deyirdi ki, insanları iki şey maraqlandırır: pul və ölüm. Həttə, sevgi, məhəbbət belə pul və ölüm qədər maraqlı deyil. Detektivdə isə bunların hər ikisi var. Yazıçı elə kitab yazmalıdır ki, onu oxumaq istəsinlər. Mən əsəri yazanda hesab etmirəm ki, işləyirəm, mən o zamanda yaşayıram. Əgər belə olmasaydı, 200 romanım hasilə gəlməzdi. Maraqlıdır ki, dünyada detektiv janrda kitabları 60, 70 faiz kişilər oxuyur. Mənim əsərlərimi isə əksinə, 70 faiz qadınlar oxuyurlar.

– Ədəbiyyatınızın indiki vəziyyəti barədə fikirlərinizi də bilmək istərdik...

– Hesab edirəm ki, müəyyən irəliləyişlər mövcuddur. 60-cı illərdə ölkəmizdə böyük bir ədəbi axın olmuş, çox sayda istedadlı gənc yetişmişdi. Lakin 1980-1990-cı illərdə böyük bir nəslin itirildik. İndi yeni nəsl yetişir. Bir neçə gün əvvəl İlqar Fəhminin «Şah Abbas» əsəri əsasında səhnələşdirilən tamaşada oldum. Onun yaradıcılığı diqqətimi cəlb etdi. Bu isə mənə böyük sevinc və ümid verir, çünki yeni nəslin inkişafı əsas şərtidir.

İspaniya səfərindən yenidən qayıtmışdım. Gənc bir oğlan əlyazmalarını götürmüşdi ki, oxuyum, ayaqüstü söhbətimizdə Mühəddəs Hiralda, Siviliya kimi mədəni-mənəvi məkanlardan danışdı. Onun bu qədər məlumatlı, geniş dünyagörüşünə malik olması məni çox təəccübləndirdi. Yazılarını oxuduqdan sonra onu Yazıçılar İttifaqına üzv qəbul etdik.

Hazırda Ramiz Dənizin əsərləri bir neçə dilə tərcümə olunub və akademik mühitdə yüksək qiymətləndirilir. Bu fakt bir daha göstərir ki, qarşıda bizi çox gözəl işlər gözləyir. İnanıram ki, biz elə bir sise

çox çətindir. Qədim Roma haqqında olan “Eramızın əzəlinə sui-qəsd” əsərini 12 ilə ərsəyə gətirmişəm. “Mavi mələklər”i 23-24 yaşında yazmışam. Bu baxımdan, hər bir kitabım mənim üçün qiymətlidir. Bir dəfə Oqonyok jurnalı yazmışdı ki, Çingiz Abdullayev adında insan yoxdur. Bir yazıçı necə bu qədər kitablar yazsa, çoxsaylı əsərləri tərcümə oluna, mükafatlar, orden və medallar ala bilər?

Mən redaksiyaya məktub göndərdim ki, yoxlayın. Əgər bu kitabları mən yazmamışamsa, cərimə ödəyəcəm. Mən yazmışamsa, o zaman siz üzr istəyəcəksiniz. Mixail Qusman və jurnalın baş redaktoru Viktor Loşuk Bakıda Slavyan Universitetində olarkən dedilər ki, yoxlamışıq, hamısını Çingiz Abdullayev yazıb.

Bilirsiniz, Moskvada belə şeylər edirlər. Deyirlər ki, sən kitab yazma, biz sənə yerinə yazarıq. Bir dəfə mənə bunu deyəndə, mən çox hirsələnmişdim, belə şey olar? Əgər mənə desələr ki, 20 saat divanda uzan, bunu edə bilmərəm. Amma elə vaxt olub ki, 20 saat oturub yazmışam. Mən yazıb-yaratmaq üçün gəlməmişəm bu dünyaya. Onu da deyim ki, yaradıcı insan tanınmaq istəyir: yazıcının əsas istəyi onun əsərlərinin oxunmasıdır, rəssam istəyir ki, əsərləri nümayiş olunsun. Bəstəkar arzu edir ki, musiqisi dünyada səslənsin. Yazıçı susa bilmərsə, o əsl yazıçıdır.

– Ədəbiyyatınızın mövcud problemləri daha çox bazar münasibətləri, oxucu zövqü, yoxsa ideya məhdudiyyəti ilə bağlıdır?

– İdeya məhdudiyyəti ilə bağlıdır. Azərbaycan ədəbiyyatında fentezi, siyasi detektiv janrı yoxdur. Siyasi detektiv yazmaq üçün yazıçı, ilk növbədə, dünyanı gəzməlidir. Elə başa düşürlər ki, fentezi janrı fantastikadır. Amma belə deyil. Vəqif Səmədoğlunun bir sözü vardı ki, biz düz yüz il gecikirik. Mən hesab etmirəm ki, gecikirik. Bizdə elə gənclər var ki, kitablarını ingilis dilində yazırlar. Mən o cavanlara çox ümid bəsləyirəm.

Yadımdadır, 90-cı illərdə evlərdən kitabları çıxarıb atırdılar ki, nəyə lazımdır. O vaxt Bakıda 114 kitab mağazasının hamısı bağlanmışdı. Bir müddət sonra yenidən açmağa başladılar, anladılar ki, kitaba hər zaman ehtiyac var.

Ümumiyyətlə, ədəbiyyatımızda mövcud problemlər həm oxucuların, həm də yazıçıların zövqü ilə bağlıdır. Yazıçılar elə yazmalıdırlar ki, əsərləri oxunsun. İnsanlar da dövrün çətinliklərinə, məişət problemlərinə baxmayaraq, kitab oxumalıdırlar. Kitabız cəmiyyəti təsəvvürümə belə gətirmək istəmirəm.

– İkinci Dünya müharibəsindən sonra çox qiymətli əsərlər yarandı. Artıq Qarabağ zafərinin 5-ci ildönümünü qeyd etdik. Bu zaman çərçivəsində sanballı əsərlər yarandı mı?

– Bəli, Sabir Rüstəmxanlı, Aqil Abbas və başqaları yaxşı əsərlər yazıblar. Xatırlayırsınızsa, Zori Balayan Xocalı faciəsi zamanı Azərbaycan qadınlarına, uşaqlarına necə zülm etdikləri barədə yazmışdı. Çox adam biz yazıçılara deyirdi ki, bəs siz niyə belə kitablar yazmırsınız. Mən fəxr edirəm ki, biz belə kitablar yazmışıq.

Mən 2023-cü ildə Qarabağdaydım. Biz nə etdik? Onlara çörək, su verib, yola saldıq. Biz insanları öldürmədik, uşaqlara zülm etmədik, qadınları zorlamadıq, əclaf, vicdansız olmadıq. 100 min adam Qarabağdan könüllü gətdi və bir adamın burnu belə qanamadı. Tərixdə belə şey olmayıb. Bu da bizim ədəbiyyatımızın təsiridir. Bəli, olmasaydı, biz də onlar kimi vəhşilik edərdik.

Bir alim yazmışdı ki, bizim yazıçılarıma gənc nəslin ermənilərə nifrətlə böyütməlidirlər. Xeyr, bu, yanlış fikirdir. Biz kitablarımızı yazanda birinci növbədə fikirləşirik ki, insan insan olmalıdır. Bax, bu bizim. Bizim Nizamidən, Dədə Qorquddan, Füzulidən, Nəsimidən üzü bəri ədəbiyyatımız gənclərimizi vətənpərvər, mərd, cəsarətli böyüdü.

– Oxucuları hansı mövzuda əsərlər gözləyir?

– Bir ssenari, bir siyasi detektiv və detektiv yazıram.

– Sizcə, kitablar rəqəmsal platformalarla rəqəbatda mövqeyini qoruya biləcəmi?

– Bəli, çox çətin məsələdir, amma çalışmalıyıq ki, kitab yaşasın. Dövr, zaman dəyişsə də kitab həmişə olacaq. Baxın, bütün böyük dinlər kitabla başlayır. İslam Quranla, yəhudilər Tora, xristianlar Bibliya, Avesta ilə. Bu baxımdan, kitab müqəddəsr və ola bilməz ki, insanlar kitab oxumasınlar.

2005-2006-cı illərdə kağız kitablar azalmışdı, elektron kitablara üstünlük verilir. Son 10 ildə isə kağız kitablar daha çox satılır. Artıq yaşından, mövqeyindən, vəzifəsindən asılı olmayaraq, hər kəs başa düşür ki, kitab oxumalıdır. Kitabız cəmiyyətdə tərəqqidən, inkişafdan söhbət gəda bilməz.

Müəhibəni apardı:
Mehpara ƏLİYEV
XQ